

DOI: 10.31861/pytlit2019.99.194

УДК 821.112.2 – 31.09“20”:[687.1:[159:923.2:316.61]

ОДЯГ ЯК ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ ОЗНАЧНИК ОСОБИСТОСТІ В РОМАНАХ В. ГЕНАЦИНО

Лілія Михайлівна Нестер

orcid.org/0000-0001-5858-8386

nesterlilia@gmail.com

*Кафедра соціально-гуманітарних наук
Львівська національна академія мистецтв
Вул. Кубійовича, 38, 79000, м. Львів, Україна*

Анотація. У комунікативному та соціокультурному аспектах проаналізовано функціонування модного одягу в романах сучасного німецького письменника Вільгельма Генацино. Зазначено, що одяг слугує не тільки певною візуальною метафорою та однією з можливостей індивідуального самовираження особистості, але й у повсякденному житті відіграє роль знака відмінності, який дозволяє нам бути „прочитаними” і „читати” інших, якими б нестабільними й амбівалентним не були ці прочитання. В межах дослідження наголошено на важливості зв'язку між одягом, тілом та ідентичністю у зв'язку із твердженням про те, що одяг – це певний код, який несе в собі інформацію про свого носія і відкриває шлях до глибинної структури людської особистості. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що презентація себе через зовнішність (одяг і тіло) стає однією з можливостей усвідомлення своєї ідентичності і слугує в умовах екзистенційної кризи одним із можливих шляхів для порятунку травмованої ідентичності.

Ключові слова: мода, одяг, В. Генацино, ідентифікація, знак, ідентичність.

Виходячи з визначення сучасного культурологічного літературознавства як специфічної внутрішньо багаторазово диференційованої міждисциплінарної дослідницької програми (А. Реквітц), уможливлується акцентування уваги на різноманітних аспектах людської самоідентифікації, які потрапляють у поле зору

новітньої художньої літератури. Позаяк у межах антропологічних студій мода класифікується як форма прояву культури й розглядається як середовище конструювання тілесного, то у художніх творах модний одяг виявляється абсолютно незамінним у пошуку ідентичності, адже займає положення на межі тіла і відокремлює „я” від „іншого”, особистість – від соціального середовища.

Хоча проблема самоідентифікації людини, а також роль одягу в пошуку і становленні її соціокультурної ідентичності займає важливе місце у сучасній культурі, вона все ще належить до однієї з найменш досліджених у новітньому вітчизняному літературознавстві, будучи об'єктом дослідження в основному в межах соціології та культурології. Такі дослідники-соціологи як Маршал Маклуен та Фред Девіс, наголошували на тому, що одяг обрамлює наше тілесне „я”, слугуючи його „екстеріоризацією” (Маклуен), продовженням, а також „візуальною метафорою особистості” (Девіс). Проте дослідження одягу в межах дискурсу культурологічного літературознавства, яке пропонує перенесення філологічної компетентності на предмети, що в їхніх організаційних формах і комунікативних функціях можна порівнювати з мовними текстами, відкриває нові шляхи для вивчення літературного тексту. Зокрема, німецька літературознавиця Ута Дегнер не тільки наголошує на здатності одягу слугувати підґрунтям для екзистенції літературних героїв, але й підкреслює його трансцендентний характер – можливість переводити літературний текст на нову площину [10, с. 59]. Тож виникає необхідність дослідження функціонування одягу в літературному тексті як соціокультурного феномену в комунікативному аспекті і визначення його ролі в ідентифікації особистості.

Вочевидь, що мене цікавить найбільше – то це ті сторони в людині, які вона б хотіла заховати і не показувати іншим, а також те, що вона демонструє мимоволі. Через поєднання цих речей в людині утворюється така комедія дійсності, яка мене, власне, й найбільш цікавить, і я хочу показати її, показати через неї людину в її цілісності [4, с. 1] –

так характеризує свою потребу в літературній діяльності видатний німецький письменник, лауреат престижної в Німеччині літературної премії імені Георга Бюхнера Вільгельм Генацино (Wilhelm Genazino), оповідну манеру якого критики називають технікою „прискіпливого погляду”, який є не лише автором багатьох романів, повістей, п’єс, а й декількох збірок есе, статей, промов і текстів лекцій, серед яких особливу увагу привернули „Широкий погляд” („Der gedehnte Blick”, 2004) та „Оживлення мертвих закутків” („Die Belebung der toten Winkel”, 2006). Слід зауважити, що завдання, яке ставить перед собою письменник, – не з легких. Адже у світі високорозвинутого Західного суспільства, керованого ідеєю постійного зростання й обов’язкового дотримання норм, у світі, який називають „машинерією з виробництва штучних насипів” (Шульце), в умовах ускладненої реальності і всепоглинаючої „інформаційної піни” [8, с. 10], саме існування цілісної особистості стає проблематичним, сигналізуючи про „смерть людини” як самототожного індивіда і призводячи до глибокої кризи ідентичності сучасної людини. Тож життя людини у культурі неособистісного типу (масового суспільства) перетворюється в безперервне творення кордонів, у процес постійної самореалізації, що виявляється в пошукові нових культурних моделей і зразків для відновлення людиною втраченої цілісності, на шляху до якої найбільш значущою стає тілесність, оскільки вона „вбудовується” в самі основи буття людини, в підґрунтя її взаємодії зі світом. Саме тіло людини є відправним пунктом і епіцентром цієї взаємодії, універсальним мірилом, „точкою конструювання особистості”, індивідуальним простором, в якому твориться індивідуальне життя і завдяки якому людина проектує навколо себе світ культурний і світ соціальний [8, с. 9]. Як стверджує І. Гофман:

Тіло – засіб існування особистості, проте особистість стає „керованою” з погляду певних соціальних ситуацій, які нав’язують тілу ті чи інші способи існування. Тож особистість стикається із соціальними вимогами, а отже, повинна розігравати свою ідентичність [2, с. 51].

Якісно новий „пошуковий”, ігровий та „перформативний” характер ідентифікації вимагає від людини постійної рефлексії, соціальної та

особистої мобільності і спричиняється до того, що ідентичність людини втрачає свою органічність, перетворюючись у щось на кшталт модного костюма, який можна одягати і знімати. В цьому зв'язку слід підкреслити важливість модного одягу, який виявляється абсолютно незамінним у пошуку сучасною людиною своєї ідентичності, перебуваючи на межі тіла і відокремлюючи „я” від іншого, особистість – від соціального середовища. Це межа інтимна та особиста, оскільки одяг створює видиму оболонку „я”. Щоденно одягаючи на себе своєрідну соціальну шкіру, ми вступаємо в симбіоз з річчю і трансформуємо себе у певну соціальну конструкцію. До того ж виникає ілюзія, що індивід не ризикує загубитись у світі численних сутностей-ідентичностей, оскільки така вестиментарна гра – це тільки знак гри. Як пише Ролан Барт, це лише „клавіатура знаків, серед яких така собі вічна особистість вибирає свою сьогоднішню забаву” [1, с. 289]. Про роль модного одягу в житті людини висловлюється і сам В. Генацино, наголошуючи, що

мода – явище проблематичне, оскільки хоче переосмислити щось зовнішнє – одяг як частину тіла. Вона лише тоді буде стерпною, якщо, по-перше, визначатиме вічний характер однаковості людського тіла, а, по-друге, якщо допускатиме відмінність між тілом та одягом. Загальновідомо, що мода просто хоче уникнути цієї роз'єднаності, і тому опиняється в не завжди, але часто непомітній, а отже, і нез'ясованій сміхотворності [12, с. 1].

Саме сміхотворність моди уможливлює розуміння людиною самої себе та інших. Адже герой роману В. Генацино „Парасолька на цей день” („Ein Regenschirm für diesen Tag“, 2001) набуває фундаментального досвіду, коли сам перетворюється на об'єкт спостереження, і то на комічний:

Кожну пару черевиків продаю за вісімдесят марок. Смішна ціна. Майже ніхто з неперервного потоку відвідувачів ринку, які проходять повз мене, не цікавиться взуттям. Люди дивляться не на черевики, а на мене [5, с. 80].

Поступово він приходить до розуміння, що всі люди відкрито або приховано працюють над проектом своєї сміхотворності: „На

Гіммельсбахові – темний, м'який капелюх із широкими крисами. Певно, вважає себе художником. Які сміховинні претензії” [5, с. 66] – іронічно зауважує безіменний герой роману. Та цей процес він сприймає позитивно. Спостереження дає людині можливість зробити важливі для життя відкриття: „Штани на Гіммельсбаху виглядають так, ніби їх дали йому поносити” [5, с. 67], – продовжує зауважувати головний герой, указуючи в такий спосіб на становище суб'єкта в сучасному індустріальному суспільстві, в якому сам він почувається настільки втраченим, що навіть не намагається захистити рештки своєї індивідуальності. У цьому й полягає підступний та водночас інтелектуальний потенціал одягу, який дозволяє вибрати особливі деталі, захищені від банальності, котрі мають надзвичайну рефлексивну силу і, будучи сторонніми, здатні доповнювати й поглиблювати історії персонажів твору.

На думку соціолога Фреда Девіса, одяг обрамлює наше втілене „я”, слугуючи „своєрідною візуальною метафорою особистості“ [9, с. 3]. Гра з ідентичністю реалізується в одязі через пропозицію стати іншим, змінивши одну-єдину деталь:

Я знімаю окуляри і тру долонею очі. Тієї миті, коли я хочу вдягнути окуляри назад, вони вислизають у мене з рук і падають на кам'яну підлогу. Краєчок лівого скельця надщербився. Я вдягаю окуляри і розглядаю себе у дзеркалі. Мені ясно, що нових окулярів я не придбаю і маленьке пошкодження стане моїм знаком [5, с. 70].

Як бачимо, одяг та аксесуари, що його доповнюють, є не тільки візуальною формою наших намірів, але й відіграють у повсякденному житті роль знака відмінності, який дозволяє нам бути „прочитаними“ і „читати“ інших, якими б нестабільними і амбівалентним не були ці прочитання. У світі, де становище особистості неміцне і крихке, одяг „закріплює“ ідентичність, навіть якщо вона травмована і хвороблива. Він є явищем тіла, і собою, своїми лініями та поверхнями, виявляє його будову. І якщо вже за тілом визнано здатність портретно проявляти метафізику людської істоти, то в цій здатності ніяк не можна відмовити одягу, який, мов рупор, підсилює ті ідеї, які виголошує тіло.

З творів В. Генаціно примітно, що його персонажі особливо схильні до фланерства. Фланером є і безіменний 46-річний герой

роману „Парасолька на цей день”, для якого тимчасовим заробітком стає випробування елітних шкіряних черевиків. Тестуючи нові моделі взуття, він не тільки заробляє на життя, але й ходить вулицями, розношує черевики (щоб потім написати звіт) і меланхолійно розмірковує при цьому про „глобальні дивацтва життя”. Автор майстерно знайомить читача зі своїм героєм, відразу викликаючи в нього відчуття співпереживання, таке ж делікатне і витончене, як тиск взуття, яке випробовує головний герой. Розмірковуючи про поетологію В. Генацино, Йонас Фанза звертає увагу на те, що саме взуття у творах німецького письменника дає змогу категоризувати його тексти як „фланерську літературу”. Покликаючись на статтю У. Дегнер під назвою „Фігури фланерування: автор, читач, текст” („Die Figuren des Flanierens: Autor, Leser, Text“, 1998), дослідник говорить про „текст, який фланерує”, переймаючи аргументування авторки про те, що „читач” сприймає „фланерування” дослівно як „текст” і тому воно слугує метафорою „літературності” і виражає суть літературної мови.

Твердження Дегнер про мову як ландшафт, яким можна прогулюватися, усуває непорушне поєднання означника й означуваного й уможливорює рух усередині знакової системи як мисленнєву гру [11, с. 68–69].

Якщо ж, розмірковує дослідник, фланерство можна читати як текст, а прокладені в текстах Генацино шляхи є мовними шляхами, то взуття в них недалеко віддалене від пишучого пера. „Взуття є фізичним засобом просування вперед у місті, інструмент для письма виконує ту ж функцію на папері” [11, с. 69]. І дійсно, гуляючи містом, персонажі пізнають його, як людина, яка пише, пізнає мову. Тож у безцільних просуваннях містом, майже навпомацки, віддзеркалюються пошуки на папері, а отже, сутність літературності – обережні пошуки вираження засобами мови. Наведу як приклад уривок з одного з ранніх романів В. Генацино „Неприборканість” („Ausschweifung“, 1981):

На зупинці „Площа всіх святих“ потяг затримався особливо довго. Пан Фукс виявив пару високих жіночих черевиків, що лежали розкидані на тротуарі. Вони знаходилися на віддалі півметра один від

одного й у своїй скандальній загубленості виглядали так дивовижно, що пан Фукс не міг відвести від них погляду. Як черевики могли потрапити сюди? Чи це жінка тікала від чоловіка і в поспіху загубила черевики? Чи хтось зі злості викинув черевики через вікно. Гідні подиву колізії ночами трапляються навкруги. Пан Фукс охоче б вийшов зараз із потягу і принаймні поскладав черевики поряд один з одним [13, с. 44–45].

Саме ця дивовижність черевиків переводить текст у нову площину – вільний простір асоціацій. Як пояснює Й. Фанза, відходи чи кішка, яка біжить повз, – у цьому немає нічого незвичайного, але пара розкиданого взуття спонукатиме до фантазій чи не кожного споглядача, бо за таким відкриттям неминуче ховається неймовірна історія Чужого [11, с. 69]. Відтак Я-оповідач у творах письменника, констатує речевість світу, знаходить у ній підґрунтя для власної екзистенції, а також відкриває її трансцендентний характер. Герой роману В. Генацино „Якби ми були тваринами” („Wenn wir Tiere wären“, 2011) фіксує свої захоплені спостереження навколишнім світом не тільки під час прогулянок містом, але й „у домашньому сховку”. Спостерігаючи за реальними чи уявними речами, наприклад за своїми брудними черевиками, він усвідомлює, що їхня занедбаність узагалі не турбує його. Навпаки, він вважає „приємним метафізичним станом спостерігати за черевиками в їхньому безперервному самозабрудненні” [17, с. 23], бо зовнішня, візуально видима занедбаність черевиків, на відміну від його підсвідомої внутрішньої занедбаності, спонукатиме до нових делікатних обережних переживань, мотивацій і припущень.

Отже, у літературному світі В. Генацино перебуває безліч важливих речей і автор провокує зустрічі з ними. Для героя роману „Парасолька на цей день“ такою зустріччю стає пропозиція незвичайної роботи – тестувальника модних брендів черевиків: „Тобі треба буде цілий день ходити в абсолютно нових черевиках і писати максимально докладні звіти про свої відчуття і враження від взуття” [5, с. 66]. Герой, не роздумуючи, хапається за таку пропозицію. Написання звітів про свої враження від чергової пари взуття насправді ідеально відповідає світогляду чоловіка, бо він щодня в певному сенсі „взувається” в реальність, прислухається, в яких місцях вона тисне, а де залишає необхідний простір для

комфортного існування:

Я витягаю з торбинки масивні рантові черевики з опойка і пару з кордовської шкіри і докладно пояснюю, чому вважаю їх найкращими в останній партії. Можливо, я не випадково говорю про черевики як про продовження кінцівок. Той, хто, як я, мусить жити, не давши свого дозволу на це життя, змушений постійно втікати, а це означає, що він весь час у дорозі і тому надає великого значення взуттю. Я міг би сказати вголос: „Черевики – це найкраща частина мене” [5, с. 60], –

проголошує герой роману, стверджуючи, що черевики стають для нього не тільки засобом заробітку, але й відшукуванням шляхів протистояння цьому життю, а відтак – можливістю для втечі та порятунку.

Важливо зазначити, що, гуляючи містом і випробовуючи черевики, герой швидше відчуває тиск на душі або тілі, але аж ніяк не на ногах. Черевики не тиснуть, для цього вони надто добре пошиті й відзначаються низкою якісних характеристик, які тільки досвідчений тестувальник може роздільно відчути та описати:

Сьогодні я випробовую масивний, рантовий оксфордський черевик із полірованого опойка, вичищеного способом сокового дублення. Шнурівка класична, симетрія витримана до останнього міліметра. Через товщину підшов оксфордські черевики, попри м'яку телячу шкіру, часто бувають твердуватими. Я ходжу в „оксфордах” уже з годину, але не відчуваю ані найменшого тиску. Напевно, завдяки устілкам з корка [5, с. 45].

Фіксація на деяких незначних речах і детальних описах надає життю героя певного, хоча й тимчасового, сенсу, йдучи за яким, і читач, і герой, постійно потрапляючи у спрямовану до порожнечі тугу, раптово приходять до переконань щодо важливості свого перебування і діяльності в цьому світі:

Про іншу модель, яка видається мені не дуже добре скроєною, я не розводжуся довго. Ганджі завжди ті самі: черевики затісні, зажорсткі, шви не там, де треба, позірна елегантність досягається ціною зручності. Габеданк обмацує черевики, поки я проваджу далі. У такі моменти мені видається, що моя праця – важлива й змістовна.

Я не знаю жодної іншої роботи, де відчуття однієї окремої людини (яка презентувала б усіх інших) відігравали б таку вирішальну роль [5, с. 60].

Разом із вчитуванням у детальні описи приходиться розуміння того, що в розповіді стають неважливими опис, диференціація або якість. Мова йде про добросовісне намагання віднайти своє місце в житті, що не вдається, бо щастя і перемога полягає в умінні носити взуття Іншого.

Це рефлекс на сучасну суб'єктивність, на індивідуалізацію, – пояснює письменник, – процес становлення. Суб'єктивність є не чим іншим, як видом інтимності із самим собою, що більше не трапляється в наших запрограмованих біографіях. Вона виключена, оскільки не можна бути із самим собою, необхідно бути там, де є можливість заробити гроші, чи там, на що людина ще орієнтує себе в житті. Ця інтимність із самим собою є результатом дистанції, яку оповідач виробляє під час прогулянок, – стверджує літературознавиця С. Маценка [8, с. 12].

Через „приміряння” Іншого до самого себе створюється ефект художнього дзеркала, своєрідна конвергенція свідомостей: упізнавання себе в чужому. Вражаючим наслідком цього дистанціювання є те, що бачення речей зумовлює віддзеркалений образ власної суб'єктивності. Погляд, спрямований на якусь річ, має водночас протилежну спрямованість на суб'єкт. Тому й не дивно, що забезпеченням існування персонажів, яким постійно загрожує зникнення, стають зустрічі з речами, що перетворюються на їхній власний слід:

З вулиці я бачу, що вішалка в кафе, на якій кілька днів висіла моя шапка, порожня. Хоча я й намагалася підготувати себе до такого випадку, мене все ж торкнулося почуття пустоти й розчарування. Я не жалію про відсутність шапки, шкода, що не побачуся з моїм слідом [17, с. 106], –

оповідає героїня роману „Бездомність риб” („Die Obdachlosigkeit der Fische“, 2004). Вражаючим наслідком цього дистанціювання є те, що бачення речей зумовлює віддзеркалений образ власної

суб'єктивності.

Канадський літературний критик Герберт Маршалл Маклуен у своїй праці „Розуміння медіа: Зовнішні розширення людини” (Mc Luhan M., “Understanding Media: The Extensions of Man“, 1964) зараховує до медіа також і одяг як зовнішнє розширення нашої шкіри. Завдяки розширенню через дотик наших відчуттів одяг стає екстеріоризацією, неопосередкованим продовженням нашого тіла, органів чуття і здатностей, відтак можна твердити про „одяг-я” як про втілення особистої тотожності [7, с. 61]. Схожу функцію одягу визначає і Вільгельм Генацино, розпочавши одну зі своїх доповідей такими словами: „Одяг формує образ і подобу людини. Він є репрезентантом і представником, що набув форми й образу того, хто його одягав або продовжує одягати” [14, с. 27]. Експліцитно це твердження проголошує дві речі: підтверджує та виражає тісний зв'язок між одягом і людським образом; темпоральна манера цієї фрази вказує на притаманне одягу власне життя, яке продовжує вміщувати і презентувати тотожність свого власника навіть після розлуки з ним: „Одяг сприймається героями як невід'ємна частина тіла. Йому приписуються або дофантазуються ті заслуги і функції, які не має чи більше не може мати їхнє тіло” [14, с. 29]. В умовах екзистенційної кризи він слугує одним із можливих засобів для порятунку. Герой роману, який унаслідок краху в особистому та кризи в професійному і фінансовому житті переживає важкі моменти відчуженості і дезінтеграції, тобто щось на кшталт „розкришення”, „роздрібнення, розшарпання” своєї особистості, проти якого він безсилий [5, с. 29–31], вдається до допоміжного заходу дистанціювання від власної особи і відсилання відчуття пережитих втрат до свого двійника:

У такому настрої я врешті помічаю чагарник, що здається мені близьким і викликає в мені відчуття стати його частиною, тобто таким же витривалим і нездоланим: „Я відчуваю бажання скинути куртку й розмашистим рухом закинути її в чагарник. У такий спосіб я, можливо, здобув би собі якусь частку чагарникової стійкості” [5, с. 68].

За допомогою куртки виражається зв'язок між персонажем і чагарником, оскільки куртка самим героєм сприймається як

невід’ємна частина тіла, „продовження тіла” (термін Маклуена), що стає символічним двійником самого оповідача, а відтак відчуття відчуженості і страху фокусується не лише на словесному визначенні, а й на певному компоненті одягу:

Якщо колись відчуття дивності дня стане надто сильним, я прийду сюди й закину свою куртку в чагарник. Куртка серед гілок – я хочу бачити в цьому символ. Цілком однозначний образ, значення якого ніхто не зрозуміє [5, с. 69].

Особливе ставлення героїв романів В. Генацино до свого одягу (курток, штанів, черевиків) свідчить про те, що вони функціонують не тільки як зовнішнє розширення людини, але й також як частина „емоційного договору”, за умовами якого компоненти одягу нерідко є уособленням травмованої ідентичності своїх власників, а після розлуки з ними продовжують функціонувати в ролі їх репрезентантів та представників.

Роз’єднання з курткою як частиною власної тотожності відображає водночас трансформацію і дистанціювання. Протагоніст переносить частину відчуттів, які загрожують його ідентичності, на елемент одягу, що дає йому можливість дистанціюватися від власного Я. Парадоксально, але таке роздвоєння особистості викликає в нього водночас відчуття смертності та відновлення ідентичності:

Я проходилиму повз куртку, коли схочу, й дивуватимусь тому, як через нове подолання нового болю, вона стає щораз старшою і непривабливішою, а насправді – такою ж стійкою і нездоланною, як і сам чагарник. Натомість я милуватимусь курткою як своїм двійником, який вижив, і це на якийсь момент позбавить мене болю [5, с. 69].

У такий спосіб речі більше не оцінюються згідно з їхнім практичним призначенням; споглядання спрямовується виключно на протікання особистого життя, яке розгортається в самих речах [8, с. 16]. Цікаво, що в одній зі своїх лекцій під назвою „Ігровий характер страху” („Die Spielbarkeit der Angst“) В. Генацино, говорячи про відновлення ідентичності і називаючи цей процес „через розмежування до

подолання і порятунку”, наголошує, що саме сцена з курткою і чагарником слугує ознакою, яка вказує на проблематику ідентичності. Відчуття внутрішнього „розшарування” [14, с. 39], а разом з тим і небезпеки саморуйнування мають бути зафіксовані і відтворені в одній картині, що дозволяє персонажеві дистанційовано поглянути на свій страх. Спочатку через символічне відокремлення від частини власного „Я” – втіленого в куртці – а далі через процес трансформації. Головному героєві знову вдається споглядати світ „уважним поглядом”, що рятує його від можливого власного божевілля, яке викликає страх:

Хоча при цьому я не можу повністю відкинути ймовірність того, що в такі моменти не почну божеволіти. ... Я часто мав нагоду спостерігати людей з природною схильністю до психічних хвороб. Дивно, але, врешті-решт, мало хто визнає, що його нормальність лише вдавана. Сім'я, яка проходить повз мене, теж страждає на колективне божевілля [5, с. 69].

Спостерігаючи за „божевільною сімейкою”, він віднаходить шлях повернення до реальності. „Я застібаю куртку і йду додому” [5, с. 70]. Застібання куртки свідчить не лише про подолання кризи, але й про воз'єднання тілесності, одягу та ідентичності.

Зі схожою екзистенційною кризою стикається Герхард Варліх, герой ще одного роману В. Генацино „Щастя у безталанні часи” („Das Glück in glücksferenen Zeiten“, 2009), для якого одяг теж стає спробою порятунку від внутрішніх колізій. Доктор філософії і „майже митець”, він, проте, заробляє гроші у великій міській пральні, спочатку водієм, а пізніше адміністратором, до обов'язків якого входить організація і злагоджена робота пральних установок та відділу доставки. Те, що ці завдання, для яких він, за його ж словами, „занадто кваліфікований”, насамперед, обтяжують його і становлять велику загрозу для його професійної ідентичності, стає зрозуміло вже на початку роману:

Власне хто я – запитує він сам себе, – філософ, естет, мовчазний комунікатор, митець-концептуаліст? І як я зумів з усіх цих видів діяльності зробити професію, яка мене досита годує і ще й навіює ілюзію розуміння того, що я живу свідомим життям. Власне, в цьому питанні і криється причина мого нещастя [15, с. 13].

Незважаючи на те, що функція головного героя дозволяє йому розмірковувати над діалектикою успіху та невдачі, цей меланхолійний шукач щастя, який живе зі своєю прагматичною подругою Траудель, зазнає глибокої життєвої кризи.

Таку інформацію можна прочитати в описі його одягу ще задовго до того, як сам письменник описує спалахи в нього відчаю:

Правду кажучи, я лежу тут і розглядаю свою трохи поношену майку. Мені подобається під своєю бездоганною сорочкою носити напівпошарпану майку. Майка ж, насамперед, є символом знуцань життя, яких рано чи пізно слід очікувати [15, с. 18].

Непорозуміння з Траудель викликають у протагоніста стан внутрішньої невпевненості й упередженості:

Починається те, що я називаю внутрішнім меланхолійним запусінням. Я починаю жаліти сам себе і віддаватися тузі. І я не зможу перешкодити тому, що стану щораз мовчазнішим і мовчазнішим, аж поки цілком не занурюся у свій внутрішній простір [15, с. 23].

Власне, „меланхолійне запусіння” – це своєрідне інтенсивне вираження відчуттів, які Герхард не може сформулювати Траудель у голос. Функцію зовнішнього словесного представника його внутрішнього життя переймає окремий елемент одягу, а саме – його штани:

Коли Траудель виказує мені свій безглуздий докір: „Мені не слід так негарно кидати свої штани на стілець: „Ти не міг би охайно повісити свої штани на балкон, хоч би на одну ніч, щоб вони нормально провітрилися?”, в мене виникає ідея. Так само як Траудель спостерігає за зжуханням троянд, я спостерігатиму за звірюванням штанів на балконі. Я повішу штани на балкон і звідти їх не зніматиму (ну хіба що по тривалім часі), бо хочу спостерігати з квартири, як під впливом вітру, кліматичних умов і пилуки штани повільно розчиняються і знову стають (принаймні так я собі уявляю) частиною природи [15, с. 25].

Ця картинка міцно вкорінюється у свідомості героя. Спогад про неї звільняє його від життєвої протрації і сум'яття:

Саме в цей момент мені на думку приходять мої штани на балконі. Я уявляю собі картину (тихе коливання туди-сюди на вітрі) і відразу відчуваю задоволення. Штани звірюються замість мене і вводять мене у приємний, вільний від болю стан тотальної байдужості [15, с. 44].

У мотиві штанів, що повільно звірюються, здійснена спроба наочно зобразити та пов'язати внутрішній стан із відчуттям смертності. Бо для Варліха одяг функціонує як певний шифр *memento mori*. Як „німий супутник“ одяг може одночасно і викривати, і приховувати процеси саморуйнування:

Я охоче ношу одяг, який більш чи менш знаходиться на стадії саморуйнування. Через руйнування одягу кожен із самого початку (швидко і тісно) стає знайомим із процесом саморуйнування, адже носить і споглядає його на своєму тілі, і він поступово, разом із щораз більшою поношеністю одягу проникає в життя людини. І те завзяття, з яким людина позбавляється поношеного одягу, слугує мені значущою вказівкою для заперечення тих процесів, на які міг би вказати пошарпаний одяг [15, с. 18].

І хоч сам Варліх нечасто і неохоче показує свою тлінність, втілену в старих пошарпаних елементах одягу, наприклад майці, а ховає її під новою сорочкою, що навіює відчуття природності, все ж він охоче б став (якщо таке могло б бути) митцем одягу або навіть митцем тління: „Крім того (і навіть більше того), сорочка є натяком на моє майбутнє як митця” [15, с. 18]. Варто зауважити, що невідповідність між новою сорочкою і старою пошарпаною майкою вказує на властиву одягу суперечливість між завуальованістю і відвертістю.

Сорочка і майка вказують на красу і потворність, на зовнішній вигляд і внутрішню катастрофу, діалектичну гру енергій, що викривають справжні відносини. Намагання Траудель замінити стару пошарпану майку на нову наштовхується на опір з боку Герхарда. Потворна майка – символ внутрішнього нещастя – стає йому навіть приємною:

Нові майки теж не можуть змусити мене викинути старі екземпляри. Я одягаю їх знову і знову, щоб відсилати в них свої життєві жахіття, які я у такий спосіб можу відчувати на своєму тілі і споглядати їх, – заявляє герої [15, с. 18].

Мовчазні герої В. Генацино не тільки говорять тілами-метафорами, що тісно поєднані з одягом як їхньою невід’ємною частиною, вони також спостерігають і вловлюють „уважним поглядом” віддзеркалені в одязі тілесні недоліки оточуючих, людей, які зустрічаються на їхньому шляху. Герой роману „Щастя у безталанні часи” часто спостерігає за жінкою, яку він, прогулюючись, зустрічає в одному і тому ж місці. Її важка хода, безцільне вештання туди-сюди, пошарпаний, поношений одяг і скуйовджене волосся дають йому підстави припустити, що вона не ночувала вдома й, очевидно, переживає важку травму. Пошарпаний одяг жінки, як і зношений одяг головного героя, символізують не тільки травмовану ідентичність і зруйновану цілісність людини, але й її смертність. А смерть в уявленні героїв В. Генацино – це повільне зникнення, як вимирають старомодні поодинокі крамнички, поглинуті мережею гіпермаркетів, як знищуються старі будівлі, що підпадають під план знесення. Щоб ухилитись від травм, завданих цілісності їх свідомості, герої використовують елементи одягу, надаючи їм неабиякого значення, що робить контекст промовистим і метафоричним.

Отже, можна стверджувати, що самопрезентація через зовнішність (одяг і тіло) стає однією з можливостей усвідомлення своєї ідентичності. Одяг слугує неопосередкованим продовженням тіла, органів чуття і здатностей, а протікання особистого життя, яке розгортається в самих речах, слугує в умовах екзистенційної кризи одним із можливих шляхів для порятунку, що полягає в дистанціюванні від власної особи і відсиланні відчуття пережитих втрат до свого двійника. Наслідком такого дистанціювання є віддзеркалений образ власної суб’єктивності. Тож духовне існування героїв забезпечується за допомогою особливих зустрічей із компонентами одягу, які перетворюються на їх власний слід і завдяки яким вдається матеріалізувати їх внутрішній світ – простір внутрішніх колізій зосередженої на собі людини, замкненої,

відчуженої, самотньої, нудьгуючої, яка, однак, у такий спосіб інстинктивно рятує свою індивідуальну цілісність і завдяки цьому зберігає відчуття причетності до буття.

1. Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры / пер. С.Н. Зенкина. Москва : Издательство им. Сабашниковых, 2003. 512 с.
2. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / пер. А.Д.Ковалева. Москва : „КАНОН-пресс-Ц“, „Кучково поле“, 2000. 304 с.
3. Энтуисл Дж. Мода и плоть: одежда как воплощенная телесная практика / пер. М. Маликовой. *Теория моды: одежда, тело, культура*. Москва : Новое литературное обозрение, 2008. Вып. 6. С. 95–130.
4. Генацино В. Найцікавіше в людині те, що вона приховує. URL : https://zaxid.net/naytsikavishe_v_lyudini_te_shho_vona_prihovuye__vilem_enatsino_n1054338 (дата звернення: 15.03.2019).
5. Генацино В. Парасолька на цей день / пер. О. Сидор. Львів : Кальварія, 2008. 128 с.
6. Кучумова Г. В. Роман в системе культурных парадигм (на материале немецкоязычного романа 1980–2000 гг.) : автореф. дис. ... док. филол. наук: 10.01.08 „Теория литературы. Текстология“. Самара, 2010. 48 с.
7. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / пер. В. Николаева. Москва : Жуковский: „КАНОН-пресс-Ц“, „Кучково поле“, 2003. 464 с.
8. Маценка С. П. „Послання незначного“. Поетика „прискіпливого погляду“ у творах В. Генацино. *Питання літературознавства*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2005. Вип. 13(70). С. 9–17.
9. Davis F. *Fashion, Culture, and Identity*. Chicago : University of Chicago Press, 1992. 226 p.
10. Degner U. Figuren des Flanierens: Autor, Leser, Text. *Berlin-Flaneure. Stadt-Lektüren in Roman und Feuilleton 1910–1930* / hrsg. von P. Sprengel. Berlin : Weidler, 1998. S. 45–64.
11. Jonas F. *Unterwegs im Monolog: poetologische Konzeptionen in der Prosa Wilhelm Genazinos*. Würzburg : Königshausen & Neumann, 2008. 152 S.
12. Genazino W. *Auf der Kippe: ein Album*. Rohwolt, 2000. 64 s. URL : https://www.goodreads.com/author/quotes/113057.Wilhelm_Genazino (дата звернення: 15.03.2019).
13. Genazino W. *Die Ausscphweifung*. München : Deutscher Taschenbuchverlag, 2004. 295 S.
14. Genazino W. *Die Belebung der toten Winkel*. Frankfurter Poetikvorlesungen. München : Carl Hanser Verlag, 2006. 112 S.

15. Genazino W. Das Glück in glücksfernen Zeiten. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2014. 158 S.
16. Genazino W. Die Obdachlosigkeit der Fische. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2004. 109 S.
17. Genazino W. Wenn wir Tiere wären. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2011. 159 S.
18. Schmuck A. Poetische Doppelgänger. Bedeutung und Funktion von Kleidung in ausgewählten Romanen Wilhelm Genazinos. *Verstehensanfänge. Das literarische Werk Wilhelm Genazinos* / hrsg. von A. Barte, F. Marx. Göttingen : Wallstein Verlag, 2011. S. 225–238.

ОДЕЖДА КАК ИДЕНТИФИКАЦИОННОЕ ОБОЗНАЧЕНИЕ ЛИЧНОСТИ В РОМАНАХ В. ГЕНАЦИНО

Лілія Михайловна Нестер
orcid.org/0000-0001-5858-8386
nesterlilia@gmail.com

*Кафедра социально-гуманитарных наук
Львовская национальная академия искусств
Ул. Кувийовича, 38, 79000, г. Львов, Украина*

Аннотация. Представлен анализ проблематики функционирования модной одежды в романах современного немецкого писателя Вильгельма Генацино в коммуникативном и социокультурном аспектах.

Отмечено, что одежда служит не только определенной визуальной метафорой и одной из возможностей индивидуального самовыражения личности, но также играет в повседневной жизни роль знака отличия, который позволяет нам быть „прочитанными“ и „читать“ других, какими бы нестабильными и амбивалентным ни были эти прочтения. В рамках исследования отмечена важность связи между одеждой, телом и идентичностью в связи с утверждением о том, что одежда – это определенный код, который несет в себе информацию о своем носителе и открывает путь к глубинной структуре человеческой личности.

Проведенный анализ позволяет утверждать, что самопрезентация себя через внешность (одежду и тело) становится одной из возможностей осознания своей идентичности и служит в условиях экзистенциального кризиса одним из возможных путей для спасения травмированной идентичности.

Ключевые слова: мода, одежда, Генацино, идентификация, знак, идентичность.

CLOTHES AS AN IDENTITY SIGN OF PERSONALITY IN THE NOVELS BY W. GENAZINO

Liliya Nester

orcid.org/0000-0001-5858-8386

nesterlilia@gmail.com

Lviv National Academy of Arts

38 Kybiovych Street, 79011, Lviv, Ukraine

Abstract The article presents the analysis of the problems of the functioning of fashion clothes in the novels by contemporary German writer Wilhelm Genazino in the communicative and socio-cultural aspects.

Since today's fashion is the subject of research on many branches of scientific knowledge, in particular, sociology, history, and cultural studies, it is also regarded as an integral aspect of contemporary and postmodern worldview, as a language, form of communication, leverage of social influence and information, it is worth noting that the functioning of clothing in the novel is considered from the standpoint of cultural literary criticism as a specific internally repeatedly differentiated interdisciplinary research program (A. Reckwitz), which, according to W. Fosskamp, suggests a transfer of philological competence to objects that in their organizational forms and communicative functions can be compared with linguistic texts.

It is noted that clothes serve not only a certain visual metaphor and one of the possibilities of individual expression of personality, but also plays a role of a sign of difference in the everyday life, which allows us to be “read” and “read” others, no matter how unstable and ambivalent these readings are. The study emphasizes the importance of the connection between clothing, body and identity in connection with the statement that clothing is a certain code that carries information about its carrier and opens the way to the deep structure of a human personality.

The analysis makes it possible to assert that self-representation through appearance (clothing and body) becomes one of the possibilities of awareness of one's identity and serves to be one of the possible ways to save the traumatized identity in the conditions of the existential crisis.

Key words: fashion, clothing, Genazino, identification, sign, identity.

References

1. Bart R. *Sistema mody. Stati po semiotike kultury*. [Fashion system. Articles on the semiotics of culture]. Moscow, 2003, 512 p. (in Russian).
2. Goffman Erving. *Predstavlenie sebja drugim v povsednevnoi zhizni*. [The Presentation of Self in Everyday Life]. Moscow, 2000, 304 p. (in Russian).

3. Entwistle J. *Moda i plot: odezhda kak voploshchennaia telesnaia praktika* [Fashion and the Fleishy Body: Dress as Embodied Practice]. *Teoriia mody: odezhda, telo, kultura*, 2008, no. 6, pp. 95–130. (in Russian).
4. Genazino W. *Naitsikavishe v liudyni te, shcho vona prykhovuie* [The most interesting thing in man is that he hides]. Available at: https://zaxid.net/naytsikavishe_v_lyudini_te_shho_vona_prihovuye__vilem_enatsino_n1054338 (accessed 15 March 2019). (in Ukrainian).
5. Genazino W. *Parasolka na tsei den* [An Umbrella for Today]. Lviv, 2008, 128 p. (in Ukrainian).
6. Kuchumova G. V. *Roman v sisteme kul'turnykh paradigm (na materiale nemetskoiazychnogo romana 1980–2000 gg.)* [Roman in the system of cultural paradigms (on the material of the German novel 1980–2000)]. Extended abstract of PhD dissertation (Literary theory). Samara, 2010, 48 p. (in Russian).
7. McLuhan Marshall. *Ponimanie Media: Vneshnie rasshireniia cheloveka* [Understanding Media: The Extensions of Man]. Moscow, 2003, 464 p. (in Russian).
8. Matsenka S. P. “Poslannia neznachnoho”. Poetyka “pryskiplyvoho pohliadu” u tvorakh V. Genatsyno [“The message of a little thing”. Poetic of “engaged views“ in the novels by W. Genazino]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2005, no. 13(70), pp. 9–17. (in Ukrainian).
9. Davis Fred. *Fashion, Culture, and Identity*. Chicago, 1992, 226 p.
10. Degner U. Figuren des Flanierens: Autor, Leser, Text. In: Uta Degner. *Berlin-Flaneure. Stadt-Lektüren in Roman und Feuilleton 1910–1930*. Berlin, 1998, S. 45–64.
11. Jonas F. *Unterwegs im Monolog: poetologische Konzeptionen in der Prosa Wilhelm Genazinos*. Würzburg, 2008, 152 S.
12. Genazino W. *Auf der Kippe: ein Album*. Rohwolt, 2000, 64 S. Available at: https://www.goodreads.com/author/quotes/113057.Wilhelm_Genazino (accessed 15 March 2019).
13. Genazino W. *Die Ausschweifung*. München, 2004, 295 S.
14. Genazino W. *Die Belebung der toten Winkel. Frankfurter Poetikvorlesungen*. München, 2006, 112 S.
15. Genazino W. *Das Glück in glücksfernen Zeiten*. München, 2014, 158 S.
16. Genazino W. *Die Obdachlosigkeit der Fische*. München, 2004, 109 S.
17. Genazino W. *Wenn wir Tiere wären*. München, 2011, 159 S.
18. Schmuck A. Poetische Doppelgänger. Bedeutung und Funktion von Kleidung in ausgewählten Romanen Wilhelm Genazinos. In: Barte A., Friedheim M. *Verstehensanfänge. Das literarische Werk Wilhelm Genazinos*. Göttingen, 2011, S. 225–238.

Suggested citation

Nester L. Odiah iak identyfikatsiinyi oznachnyk osobystosti v romanakh V. Genatsyno [Clothes as an Identity Sign of Personality in the novels by W. Genazino]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2019, no. 99, pp. 194–213. (in Ukrainian). doi: 10.31861/pytlit2019.99.194.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2019 р.

Стаття прийнята до друку 4.06.2019 р.